

lovně Alžbětě: „Protože Vaše výsost soudí, že je snazší připsat duši hmotu a rozlehlost než jí připisovat schopnost pohybovat tělem a být jím pohybována bez hmoty, prosím, abyste hmotu i rozlehlost bez obav připsovala duši, neboť to neznamená nic jiného, než myslet její jednotu s tělem“.

Např. u H. Blumenberga si lze nyní přečíst, jak málo by z oblasti duchovního při důsledném vyloučení všech smyslových aj. obsahů vůbec ještě k myšlení zůstalo: vedle *Cogito* patrně jen idea čísla. Potud je tedy autorčin náhled přesný, bohužel ji znovu a znovu zrazuje jazyk a tak se jí často vrací formulace jako (zájmy a významy) „jsou vlastní lidskému duchu“ (str. 140), pohybuje se „tělo“ (*Leib*, str. 142), „vztah těla a ducha“ (*Körper und Geist*, str. 149), „život není jen fyzicky-vitální, nýbrž vždy také duchovní“ (str. 186), „mezi přírodou a kulturou zprostředkuje tělo“ (*Leib*, str. 206) aj.

Jazyk jako analytický systém, který fenomény rozkládá do pojmů, má k takovému dělení neodolatelný sklon. Kdo nechce přijmout radikální (a poněkud násilně) řešení Heideggerova a mluvit důsledně jen o „pobytu“ či existenci, musí si dávat velký pozor, aby jeho formulace nespádaly k ontologickému pochopení duality člověka. Proto je možná radno pojmy těla a ducha používat velmi šetrně, a to spíše z pedagogických důvodů. Jinak řečeno, dualismu v řeči se nelze zcela vyhnout, měl by však zůstat – jako u Descarta – pouze věcí popisu či metody, kdežto sám fenomén lidské existence, „jak ji člověk sám zažívá“ (Descartes, tamt.), čili podle autorky v perspektivě první osoby, dělit rozhodně nejde.

Jan Sokol

Douglas J. Davies: STRUČNÉ DĚJINY SMRTI, *Volvox Globator, Praha, 2007*

V posledních dvou desetiletích se českému čtenáři konečně dostalo několika prací, které se zabývají problematikou za minulého politického režimu značně marginalizovanou, avšak pro život každého z nás velmi zásadní, a sice smrti. Většina z těchto knih byla určena širokému publiku a snažila se poskytnout informace lidem provázejícím umírající nebo pomoci truchlícím vyrovnat se smrtí blízkého. Překlad nové knihy (originál vyšel v roce 2005) britského teologa a religionisty Douglase J. Daviese je fundovanou teoretickou prací, která přináší stručné pojednání o smrti v lidských dějinách, ovšem se současnou návazností na aktuální dění i myšlenkové tendence v současné britské a potažmo evropské společnosti.

Davies je skutečným odborníkem v pojednávané oblasti, v posledních letech vydal několik knih zaměřených na problematiku smrti a pohřebních rituálů (*Encyclopedia of Cremation*, (ed.) 2005, *Death, Ritual and Belief*, 2002, 1997) a podrobněji se věnoval též antropologii, (*Anthropology and Theology*, 2002), takže v recenzované knize zmiňuje většinu nejvlivnějších „klasických“ antropologických teorií souvisejících se smrtí. Velikost knihy (zejména její česká verze, anglický originál je o poznání větší a díky velikosti písma také čitelnější) vzhledem k zvolenému tématu navozuje na první pohled pocit neadekvátnosti, nicméně se jedná o knihu, která určitě stojí za přečtení. Je sice stručná, ovšem nikoliv povrchní. Autor vycházel z přesvědčení, že chá-

pání smrti vždy přispívá k chápání života samého a to se mu v knize podařilo dobře uplatnit. Prostřednictvím popisů přístupu ke smrti a pohřebním rituálům se tak čtenář dozvídá mnohé o přístupu k životu v různých kulturách i historických epochách. Hojně jsou přitom využívány náboženské myšlenky a koncepty, protože to je oblast, která má ke smrti co říci a zároveň oblast, prostřednictvím které byla smrt po většinu dějin lidmi uchopována. Opominuty však nejsou ani nejdůležitější přínosy společenskovedních disciplín zabývajících se smrtí, velmi stručně jsou pojednány práce historické, filosofické, antropologické, sociologické, psychologické i oblast výtvarného umění a hudby.

Témata byla volena s ohledem na aktuální zájem současných mladých lidí, autor přitom vycházel z poučení a reakcí studentů University v Durhamu, kde přednáší. Tak se mu podařilo ve směsi kratičkových podkapitol střídat zamyšlení nad přístupy volenými v minulosti a tím, co se děje v současnosti. Úspěšně oslovuje současného člověka a činí téma naléhavým. Věnuje se především představám o posmrtném životě a pohřebním rituálům. Například z koncepcí sociální antropologie uvádí ty nejzákladnější, a to práci Jamese G. Frazera, který sepsal nejobsáhlejší výčet mýtů o smrti (*The Immortality and the Worship of the Death*, 1913), Bronislawa Malinowského, který byl přesvědčen, že pohřební rituály a náboženství vůbec existují právě proto, aby pomáhaly společenstvím i jednotlivcům vyrovnat se se ztrátou jejich členů. Neopomněl též zmínit koncepci Arnolda von Gennepa o přechodových rituálech, během kterých se mění status člověka (*Přechodové rituá-*

ly, česky 1996) a rovněž teorii o duálních pohřbech jeho současníka, Francouze Roberta Hertzze. Samozřejmě zmínil i jeho vlivného učitele Emila Durkheima, a to především v souvislosti se zamyšlením nad sebevraždami.

Všechny tyto vlivné teorie knihou prolínají, nejedná se o jejich suchý výčet, ale jsou postupně zmiňovány v rámci jednotlivých témat. Často bez přímé souvislosti s názvy kapitol, proto je ocenění hodné zařazení rejstříku na konci knihy. Jednotlivé kapitoly se postupně věnují následujícím tematickým okruhům: víra v posmrtný život (kap. 1), loučení se životem a ztráta blízkého (kap. 2), pohřební rituály (kap. 3), způsoby vyrovnání se se smrtí s akcentací ekologického přesvědčení rozšiřujícího se v současné západní společnosti (kap. 4), pojmání smrti ve výtvarném umění, literatuře a hudbě (kap. 5), různé typy naděje pro překonání smrti a s nimi související místa uložení ostatků (kap. 6), strach ze smrti a způsoby jeho eliminace v myšlenkových koncepcích křesťanských, ve filosofii a dalších disciplínách (kap. 7), závěrečná kapitola pojednává o smysluplné a zbytečné smrti a potažmo i o smysluplném či zbytečném životě (kap. 8).

Nejedná se v žádném případě o vyčerpávající souhrn, nicméně jsou zmíněny nejvlivnější (západní) teorie a myšlenky, vážící se k tématu a pak už je pouze na čtenáři, která z nich ho v krátkém přehledu osloví natolik, aby se s ní podrobněji seznámil. Do knihy daného rozsahu nelze podrobně popsat všechny relevantní myšlenky, které se k problematice smrti vztahují a autorův nadhled nelze než ocenit. Nejen, že v krátkém rozsahu přináší mnoho informací, ale především rozkrý-

vá možné pohledy a poukazuje k hlubším dimenzím a problémům, přičemž zároveň vzbuzuje touhu přemýšlet dál o vyřčeném. Nepochybně k tomu přispělo autorovo teologické zázemí. Dotknul se nejen starých mýtických tradic, ale i koncepcí světových náboženství (zejména křesťanství, judaismu, hinduismu, buddhismu, islámu), jakož i současných koncepcí nenáboženských. Dějiny smrti přitom prezentoval jako dějiny naděje, ať již vztahované do budoucnosti nebo minulosti. Vždy však naděje podle něj tvoří přesah smrti.

V závěru knihy autor přinesl poznatky o současné západní (britské) společnosti a blížícím budoucím vývoji v přistupování ke smrti a pohřebním rituálům. Mimo jiné je přesvědčen, že: „se v mínění lidí ‚smysl života‘, a tudíž i ‚smysl smrti‘, přesouvá z oblasti jakéhosi konečného posmrtného života směrem k oblasti útěchy a soukromého uspokojení, ať už v osobním životě nebo v mezilidských vztazích, nebo k neutichajícímu ‚pozemskému‘ zájmu o budoucnost druhu a ekologickou budoucnost planety.“ (s. 155). Jinak řečeno přesah smrti dnes již není v západních společnostech tak často jako dříve prostředkovan vírou v budoucí věčný život, ale lidé se více zaměřují na sebe samy, ke svému životu, případně k ekologickým myšlenkám týkajícím se jejich životního prostředí. Tuto skutečnost popisuje Davies jako přechod od eschatologického naplnění identity, které bylo běžné v tradičním křesťanství, k retrospektivnímu nebo ekologickému naplnění identity.

V knize jsou nastíněny mnohé velmi zajímavé myšlenky, střídavě jsem při jejím čtení litovala, že jim nebyla věnována větší pozornost. Po dočtení jsem však dospěla k přesvědčení, že namísto zodpovězení

všech implicitně nastolených otázek může být důležitější, když o nich budou čtenáři dál sami rozmýšlet. Jednalo se totiž mnohdy o záležitosti, jejichž promýšlení může mít přímý dopad na náš každodenní život. Domnívám se, že to byl záměr autora a všem, kdo si chtějí popřemýšlet o životě a smrti knihu vřele doporučuji jako základní inspiraci.

Olga Nešporová

ČTYŘIKRÁT HEIDEGGER

Martin Heidegger:
GESAMTAUSGABE III.
ABTEILUNG: BAND 70:
ÜBER DEN ANFANG (1941),
k vydání připravila Paola-
Ludovika Coriando,
Klostermann, Frankfurt a.M.,
2005

Nejnovější svazek Heideggerových sebraných spisů „O počátku“ doplňuje postupně publikovanou řadu spisů z pozůstalosti, která začala svazkem 65 *Příspěvky k filosofii. Ohledně Ereignis*, jež v heideggerovské bádání představují radikální interpretační zlom. Do šesti fug rozdělený náběh myšlení přechodu z prvního počátku k počátku jinému mimo jiné přinesl radikální transformaci klíčových „pojmu“ Heideggerova myšlení jako např. Dasein a rozšířil tematický okruh o téma „nejzazšího boha“ (der letzte Gott), jemuž čelí smrtelní v podobě těch budoucích (die Zukünftigen), jejichž postoj (Haltung) je charakterizován jako čekání a připravenost. Svazek 66 *Besinnung*, svazek 67 *Metafysik*

und Nihilismus, svazek 69 *Geschichte des Seyns* pak z různých úhlů dále rozvíjely rozvrh předestřený v *Příspěvcích*. Nejnovější svazek 70 pojednávající o počátku se snaží uchopit základní „motiv“ Heideggerova myšlení – motiv prodlévavosti neboli „pravdy“ Bytí (Seyn) – zachytit za pomoci „motivů“ počátku, který je charakterizován svou počátečností (Anfangnis), kterou Heidegger specifikuje ve smyslu *Untergang* – zánik a *Abschied* – odloučení, přičemž v posledně jmenovaném zní motiv diference – *Unterschied*, jak ji Heidegger zavádí nejpozději v přednášce *Co je metafysika?* z roku 1929. To všechno jsou pro Heideggera jen další specifikace „pojmu“ *Ereignis*, jehož tlumočení ve smyslu „počátek“ je nejpozději tímto zcela explicitně legitimováno. V tomto manuskriptu z roku 1941 se dokonce rozpracovává poválečný motiv transformativního pojetí lidského postoje nesmyslu *Armut* – chudoba a *Gelassenheit* – ponechanost, kteroužto *Gelassenheit* Heidegger dokonce vztahuje k veškerému jsoucímu tak, že *Gelassenheit* vystihuje „vynesení z počátku“ do samostatnosti náporu. Co oproti *Příspěvkům* překvapí, je naprostý odvrát od „tématu“ božství a nejzazšího boha, byť v několika zmínkách se objeví, ale ve zcela marginální pozici, zatímco v *Příspěvcích* představovala fuga *Der letzte Gott* vrchol a svým způsobem i středohor celého rozvrhu. Ve svazku 70 je tímto středobodem – a tudíž počátkem – samotný počátek v jeho počátečnosti. Současně se zde – podobně jako v případě svazku 67 – objevuje několik materiálů, jež byly zahrnuty do druhého svazku tzv. „velkého“ Nietzscheho, jenž vyšel ještě za Heideggerova života. Vzhledem k přednáškové práci odpovídá svazek 70 tématu

zpracovaném v přednáškovém kurzu z letního semestru 1941 *Grundbegriffe* (sv. 51), kde Heidegger mimo jiné vykládal Anaximandrov zloemek B1 (Diels); a zároveň svazek 70 obsahuje již zárodky výkladů k Hölderlinovi, jak je přinesly následující semestrální kurzy. Pro toho, kdo sleduje a hlavně promýšlí postupný vývoj Heideggerova myšlení tak, jak nám jej podávají editoři sebraných spisů, naleznou ve svazku 70 upřesnění a především potvrzení nasazeného směru transformace původního transcendentálně-horizontálního rozvrhu ve spisu *Bytí a čas*, transformace, jež se postupně rozvine do podoby motivu Součtveří Země a Nebe, božských a smrtelných, jejichž rozehrávající a sebírající jednotou a tj. počátkem je blízkost blízkost (nährende Nähe). Do hry se výrazněji dostává „pojem“ *nähe* – *die Nähe*, jež míní samotnou počátečnost počátku jakožto celkovost podávání se temporalitě sebeodpírajícího se Bytí (Seyn), které se musí odpírat proto, že není žádným jsoucím. Dále se markantně vyskytuje „pojem“ jedinečnosti počátečnosti za současné plurality počátků, které jsou vůči sobě autonomní a nesrovnatelné tak, jako jsou vůči sobě samostatné a nesrovnatelné jednotlivé myslitelské pozice v rámci dějin metafysiky, jelikož počátečnost počátku má v první řadě znamenat jeden každou zásadní metafysickou pozici v rámci dějin Bytí (Seynsgeschichte), jak ji Heidegger konstruuje od prvopočáteční *fysis* až po *vůli k moci*. Jedna pozice není lepší nebo horší než jiná, tak jako jedno podávání se celkovosti času přinášející významové temporální dějiště či rámce (Zeit-Spiel-Raum) neboli světlinu (Lichtung) pro prodlévavost neboli pravdu Bytí (Seyn) není „pravdivější“ či „skutečnější“